

BUITEN

5^E JAARGANG N^O. 19.

ZATERDAG 13 MEI 1911.

Foto E. van Elfrinkhoff. HET LUCHTSCHIP DE „PARSEVAL V” BOVEN AMSTERDAM.

BUITEN

Geïllustreerd Weekblad
aan het Buitenleven gewijd

INHOUD:

DE „PARSEVAL V” BOVEN AMSTERDAM. ILLUSTRATIE. BLZ. 217	
JUK EN SCHEPTEUR, DOOR B. CANTER.	218
TOEN DE NACHTEGAAL ZONG (GEDICHT), D. J. S. DE RAAFF	219
HET STADHUIS VAN MIDDELBURG, DOOR B. VON BRUCKEN	
FOCK, GEÏLLUSTREERD	220
DE ROZESTRUIK (GEDICHT)	220
ENGELSHE KROZEN, DOOR J. C. MUYEN, GEÏLLUSTR.	222
DE WANNEVLIETGER VAN VENLO, DOOR A. F. V. BEURDEN	222
WELRIEKENDE LATHYRUS OF PRONKERWTEN, DOOR E. TH. W., GEÏLLUSTREERD	222
IETS OVER ZEEËGELS, DOOR L. DORSMAN CZ., GEÏLL.	225
BOERENWORMKRUID, DOOR L. DORSMAN CZ., GEÏLLUSTR.	225
OIEVAARSLEGENDE, DOOR G.	226
LANGS DIJKEN EN WEGEN, DOOR J. VIJVERBERG, GEÏLL.	226
VAN DE ZWITSERSCHE MEREN, I, DOOR V. D. M., GEÏLL.	227

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle kopij ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografieën, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74-76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk ait blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

Uitgave van SCHELTEMA & HOLKEMA'S BOEKHANDEL
K. Groesbeek & Paul Nijhoff - AMSTERDAM -

JUK EN SCHEPTEUR.

TEGEN half Mei, als de eerste badgasten al naar het, binnen tien jaar van vergeten dorp tot Oostzee-badplaats-karavansera gegroeide plaatsje kwamen, ontwaakte de hoek van de Strandstrasse en de Bismarckstrasse. De drie huizen van drie verdiepingen, „villa Erholung”, „villa Moltke”, en „villa Grete”, die uit stuck en glas gebouwd schenen, met veel balcon en veranda's, betralied met dunne, verzilverde staven, hokken voor ongevaarlijke beesten, werden opgeschilderd, met lichtroze geverfde kalk gestucadoord, met helgroene verf op jalouzieën buitenachtig vroolijk gemaakt. In de tuintjes voor werden bloeiende bloemen geplant, de paadjes met schelpjes belegd, witgeverfde gipsen beelden van Ceres, Flora, Pomona en andere seizoengodinnen kregen een kwastje en werden daarna verborgen in het struikgewas gezet. Achter de vensters werden de gewassen gordijnen en vitrages opgehangen en de vele kamers van de gebouwen kregen een duchtige beurt.

De drie groote kamers, die de familie Kleinbauer gedurende den winter gelijkvloers bewoonde, werden leeggehaald. De familie verhuisde naar het schuurtje, achter in een der tuinen en de drie kamers, nu voorzien van lange toonbanken en groote rekken tegen de wanden, werden door het uitlichten der groote deuren bij den kruidenierswinkel van Herr Kleinbauer getrokken.

En nu kwamen er dagelijks kisten en zakken en manden aan met levensmiddelen en délices, die onder het oog van Herr Kleinbauer, den eigenaar van de villa's en van den kruidenierswinkel, werden uitgekapt en netjes geordend. Als dan nog het sierlijk gesmede hek voor het tuimelraam met in ijzeren letters den naam

H. Kleinbauer. — 18 ANNO 45.

zwart gelakt en de letters nieuw verguld waren, schuin voor den deurpost de vlaggestok met de Duitse vlag was bevestigd, had Herr Kleinbauer het badseizoen geopend.

Hij had het kruidenierszaakje van zijn vader geërfd. Toen werd het nog gehouden in het lage, boersche huisje naast „villa Grete”, dat nu als optrekje buitenmatig duur verhuurd werd aan lieden uit de een of andere groote stad, die op den valschen boeren-eenvoud van 't huisje, sentimenteel Schiller-poëtisch, elk jaar inlieden. Elk jaar opnieuw vond Herr Kleinbauer nieuwe slachtoffers voor dat mufte, benauwde, uitgewoone huisje van één verdieping met een broei-warm zoldertje op het dak en zag hij niet zonder eenige verachting, hoe de menschen, die te Berlijn ruim en riant woonden, met badkamer, warmwaterverzorging, stoomverwarming en parketvloeren, hier zich behielden met een keukentje, waarin je je niet goed kon omdraaien, handwaschkommetjes, waarin een paar ontwikkelde handen geen plaats vonden zonder het water over de boorden te doen schommelen, te korte veldbedden en te weinig berging. Maar hij had niet alleen verachting voor de menschen uit het optrekje. Hij verachtte

ook de huurders in de drie andere villa's en over 't algemeen verachtte hij al de menschen, die uit de steden naar de badplaats kwamen. Want hij, de boeren-kruidenierszoon, was in zijn hart een grootsteedsch mensch. Hij kon zich niet begrijpen, wat de menschen er toch toe dreef de zee te bewonderen — als hij ze nooit meer hoefde te zien, was-ie best tevreden, want wat kostte die zee niet elk jaar de gemeente aan beschoeiing en elk jaar in den winter sloeg dat mirakel de houten pier kapot, en dat moest maar weer uit de belasting betaald worden. En dan dat opvreten van 't land, was dat noodig? Hij had van zijn vader (en die weer van zijn grootvader) een stuk puik gersteland aan de noordzij geërfd, maar elk jaar vrat daar de zee een stuk duin méér weg, zoodat-ie kon voorzien, dat bij een goeden storm zijn akker zou worden verzouten. Ook als ze, in zeil- of roeiboot „hun leven waagden”, vond hij dat zich noodeloos in gevaar brengen, iets wat alleen van een badgast kon verwacht worden. En het zwemmen in zee was naar zijn meening, je met geweld rheumatiek bezorgen, terwijl hij voor de „gemengde” baden in den kring van zijn gezin, twee jongens, twee meisjes, allen bijna volwassen, een hier niet weer te geven uitdrukking overhad. Hij, Heinrich Kleinbauer, noch zijn vrouw Grete Kleinbauer geb. Dieckow, zijn dochters noch zijn zoons hadden ooit behoefte aan een bad in zee gekend.

Kleinbauer voelde zich groote-stadsman. Want ook voor de boeren had hij een soort minachting. Die waren hem te dom en te achterlijk, begrepen niet, dat de plaats nog meer vooruit was te brengen, door alles groot aan te pakken. Hij wou een nieuwerwetsch „Kurhaus im Jugendstil”, hij wou een electricen spoorweg dwars door de heide naar het Rostocker bosch, hij wou een geasphalteerden wandelweg langs het strand. Maar in den Gemeenteraad had hij altoos strijd met de stijfkoppige boeren en dorpelingen, die zeer tevreden waren met de zoete winstjes, die ze zonder veel uitgaven maakten. Hij niet, hij Heinrich Kleinbauer — hij had een open oog voor zijn tijd.

Uiterlijk markeerde hij dan ook den modernen heer. Hij was hoog van gestalte, droeg zijn puntbaard en zijn knevels heerlijk verzorgd, op den neusrug een gouden pince-nez, was gekleed door een stadskleermaker met coupe, bruin jacket costuum, Amerikaanse schoenen en een rood zijden four-in-hand. Al de andere winkeliers in de badplaats droegen nog boersche kleeren en boersche petten. Hij, Kleinbauer, droeg een Engelschen fantasie-hoed.

Maar deze gentleman-kruidenier, die diep-in zoo'n sterk gevoel van eigenwaarde en een even sterk gevoel van minachting voor de overige menschheid had, wist van half Mei af, als de eerste badgasten kwamen, zijn plaats in de maatschappij. Hoewel hij, in zijn kruidenierswinkel achter de toonbank wat misplaatst leek, beter naar zijn voorkomen gepast zou hebben als de directeur van het groote Kurhaus, dat hij in zijn fantasie al had opgebouwd of als de wellevende burgemeester van een mondain geworden badplaats, zelf dan ook alleen zéér voorname klandizie bediende, overigens het afwegen, uitsnijen en zakjes dichtvouwen overliet aan zijn zonen en dochters en aan drie bedienden, die in 't drukke seizoen nog buitendien in zijn winkel veel werk hadden, was hij van 's morgens half zeven tot 's avonds tien uur, zelf werkzaam. Hij controleerde de dienstboden en knechts in de drie stikvol verhuurde villa's; bracht bescheiden bezoeken aan de huurders, waagde weerpraatjes, woorden van bewondering voor de lieve kinderen, vlottende bevolking van de vier-en-twintig familie's, in de „Moltke”, „Erholung” en „Grete” gedurende de zomermaanden opgeborgen. Hij kende de namen en vooral ook de titels van al zijn huurders, had met één kennersblik op de koffers ze naar hun bezit juist getaxeerd, versterkte de juistheid zijner taxatie door 's morgens het schoenwerk te bekijken, die manometer voor de dichtheid van het goud in 's menschen beurs. En op de drukke uren in zijn winkel staande, wist hij, door één blik van de oogen, een onmerkbaar handbeweging, zijn personeel aan te geven, van welke qualiteiten de klant bediend moest worden. Hij zelf spaarde zich voor het zéér gedistingeerde publiek, voor de vrouwen van geheimraden of handelsraden of rijke fabrikanten. Met haar sprak hij over het weer en de heerlijke zeebaden en de prachtige wandeltochten. Hij verkocht ze prentkaarten met afbeeldingen van de „reizende” boerenhuisjes, welke krotten hij in zijn gedachte al lang had afgebroken en door villa's van stuck en glas met veel berging voor „makke beesten” had vervangen. Hij onthield precies of ze de vorige week een blikke zalm, een blik ananas, een flesch truffels hadden besteld en dat onthield dit buitengewoon intellect van honderden gezinnen, het heele seizoen door. Hij wist ze dure lekkernijtes aan te smeren, zonder véél woorden, met kleine slimmigheidjes, tot „Frau Commerzienrath” zeggend, dat „Frau Kanzleidirector” ze ook met zooveel genoeg had gebruikt. Hij groette alle goede klanten met een groet vol nederige dankbaarheid en bescheiden terughouding en als zij door een van het personeel bediend waren omdat hij het zelf te volhandig met een ander had, lette zijn valkoog toch op de bediening en bij 't overgeven van 't pakje haastte hij zich om het „tanke schön” van den bediende, luid te herhalen met een „tanke schön Frau Geheime Rechnungs-rätin” of zoo hij, wat soms ook voorkwam den titel niet wist, „tanke schön meine Gnädigste, beehren Sie mich bitte wieder”.

Dat wou van hem, den „gentleman”, graag gedaan zijn. Het gaf, ook de vrouwtjes van geringere titulatuur, een gevoel van als

groote-stadsche in de badplaats met onderdanigen eerbied behandeld te worden en zoowaar, hij had talrijke bewonderaars onder de bedaagde klandizie, maar hoe duidelijk ze ook liet merken „dat ze hem graag zagen”, Kleinbauer deed heel slimmetjes alsof hij het zelfs niet waagde, uit zijn reserve van diep respect en onderdanigheid te komen.

Maar hij had nog andere middelen om alle klanten, die de moeite waard waren, lekker te maken. 's Morgens tegen twaalf uur, als de strandconcerten ten einde waren en de badgasten zich naar hun villa's begaven, liep hij den weg naar het strand op. En tegen den namiddag, als de families voor 't avondmaal huiswaarts gingen, liep hij weder denzelfden weg. Zoo ontmoette hij tweemaal daags een aantal van zijn klanten. En dan, scherp oplettend, nam hij haastig zijn hoed af, maakte een kleine of soms zelfs (voor klanten, die caviar of dure sigaren kochten) een diepere buiging en begroette de klandizie met een „Mahlzeit Herr Doctor”, „n Abend Frau Consistorialrätin”, „Gehorsamster Diener Herr Amtsrichter” . . . en tot den titelloozen heette het, ootmoedig „Gehorsamster Diener Gnädigste”, of waar hij wist, dat de „vergissing” goed opgenomen zou worden, bevorderde hij de vrouwen en meisjes, tot de bakvischen toe, tot een „Frau Baronin”, of „gnädigste Baronesse”. De menschen, door een gentleman zoo eerbiedig begroet, in 't bijzijn van nieuwe kennissen van 't strand of de promenade zoo aangenaam aan de maatschappelijke positie herinnerd, voelden zich dankbaar jegens den kruidenier. Soms ook herkenden zij hem niet, herinnerden zij zich eerst later, wie die onbekende, deftige kennis was geweest, die hun of haar zoo prettig met een eerbiedigen groet had verrast en zij waren voor 't heele seizoen geketend aan den handel in koloniale waren en lekkernijen van Heinrich Kleinbauer.

Het is waar, dat hij ze wat de prijzen aangaat, flink sneed. Maar zoo hij ook duur was, alles wat hij leverde was eerste qualiteit. De mindere waar liet hij door de kleinere, goedkoopere dorpswinkeltjes leveren.

En Kleinbauer verdiende . . . er verdiende in de geheele badplaats eigenlijk niemand zooveel als hij. Binnen twaalf jaar was hij van eenvoudig dorpskruideniertje met zorgen voor zijn groot gezin tot een man in bonis geworden, met drie onbezwaarde villa's, een gerste-akker en op voordeelige wijze gekochte stukken bouwterrein, gelegen op plaatsen, die zeker binnen enkele jaren zéér in waarde zouden stijgen. Hij had de badgasten zoo onder den duim, dat zij zich schier schaamden zijn winkel voorbij te loopen zonder er iets te koopen, en hij had dan ook van alles, papier- en schrijfbehoeften, strandhoeden en petten, schoppen, emmertjes, vlaggen, lampions (voor de strandfeesten, die hij zelf organiseerde), landelijke kleederdrachten (voor huiselijke feestjes of photographie), boerenpijpen, wijn, sterken drank en ten laatste zelfs een Reclam-bibliotheek en een agentuur van de encyclopaedie van Brockhaus, een huiselijk „meubelstuk”, dat voor de Deutsche familie even noodzakelijk is als een piano.

Maar nadat het seizoen ten einde was, tegen half September, als het badplaatsje weer stil en verlaten was geworden, den indruk maakte van kermis op Zondagmorgen, veranderde de gentleman-kruidenier. Van Mei tot September had hij gebogen, den onderdanigen dienaar gespeeld — nu van September tot Mei kwam zijn tijd aan van absoluut heerscher. Want nu was hij de heer in 't dorp, die burgemeester en dokter als zijn gelijke beschouwde, maar voor de boeren-wethouders weinig ontzag had en op den directeur van 't postkantoor en het hoofd der school néérzag van de hoogte zijner bezittingen. Hij liep nu kaarsrecht en nam voor niemand den hoed af, groette de boeren, die voor hem aan de pet tikten of de kleinere winkeliers van het dorpje met een neerbuigend hoofdknikje of met een handgroet van welwillende toegenegenheid. Echter geweldig werd hij, wanneer de boerenfeesten een aanvang namen. Daar was dan allereerst het „Schützenfest”. De burgemeester was voorzitter en hij secretaris van het comité van organisatie.

In een keurige gekleede jas met zijden revers en met een hoogen zijden hoed op, die zoodra hij achter de groene tafel zat als een symbool van glans en macht voor hem stond, had hij de vergaderingen bijgewoond en al zijn willen en willetjes doorgedreven. Hij hield graag lange toespraken op een onderrichtenden toon en als een der boeren-leden het waagde ook een denkbeeld in 't midden te brengen, keek hij, vóór de man had uitgesproken, den burgemeester reeds met een blik van vertrouwelijke verstandhouding, van gemeenschappelijke intellectuele meerderheid aan, en dadelijk weersprak hij den man. Waagde deze nog vol te houden, dan werd hij bits en zelfs grof. Tijdens het feest zag men hem, altoos in gekleede jas en met den hoogen hoed op, met een streng gelaat van gewichtige-zaken-doend-persoon-van-invloed door het dorp en langs de wegen rijden, natuurlijk op kosten van de vereeniging, en hij bracht bezoeken in de naburige dorpen bij de notabelen om ze voor de bijwoning van de feestelijkheden te winnen; hij liet niet onduidelijk doorschemeren, dat goed schieten een zaak van nationaal belang was en bij eenvoudige menschen met zeer veel eerbied ontvangen, gaf hij gaarne te verstaan, dat „Majestät”, dat was de Deutsche keizer, óók een bevorderaar van de schietoefeningen was, juist zooals hij, Herr Heinrich Kleinbauer.

Op den dag van de prijsuitdeeling, zag men zijn zonen, in 't zwart, zijn dochters in 't wit en zijn vrouw Grete (waarna één der villa's heette) in weerschijn zijde. De burgemeester hield de toespraken tot de overwinnaars in 't algemeen en Kleinbauer

hield de toespraken tot de winners in 't bijzonder. Hij wekte op tot vaderlandsliefde, tot fier bewustzijn van de Deutsche eenheid, hoe dat fiere bewustzijn Deutschland groot en sterk had gemaakt onder de natiën. En héél in 't bijzonder vertelde hij dan nog, dat ook „Majestät” zich verheugen zou, als hij door ons (door ons Heinrich Kleinbauer) zou vernemen, hoe goed er geschoten was. Men zag hem 's avonds dansen met de vrouw van den burgemeester, met de vrouw van den notaris, met de vrouw van den dokter.

Was hij hier van neerbuigende goedheid, van genadige goedheid, in den Kerkeraad en vooral in den Gemeenteraad, waar hij natuurlijk lid van was, leerde men hem nog anders kennen. Hier ging het om groote belangen, vooral in den Gemeenteraad. Daar voerde hij alléén de ware nationale oppositie, gaf geen kamp als 't er op aankwam voor de bestrating van een weg te pleiten, die langs zijn bouwterreinen liep of naar nieuwe, grootscheepsche inrichtingen. De electriche tram naar het Rostocker bosch en de asphalt-promenade langs het strand en het Kurhaus, het groote „Kurhaus im Jugendstil”, dat er moest komen, dat hij wenschte dat er komen zou, en dat een „Fürstenzimmer” moest bevatten, voor 't geval, dat „Majestät” evenals zijn doorluchte grootvader, Wilhelm der Grosse ten tijde van de groote schipbreuk had gedaan, het dorp een bezoek zou brengen.

Hij liet zich in krasse bewoordingen uit over de achterlijkheid van de dorpelingen; over de laksheid van het gemeentebestuur; over het gebrek van doorzicht van den landraad.

Thuis in den kring zijner familie, werd hij op zijn wenk gehoorzaam en bediend. Hij sprak graag over de toekomst van zijn bouwterreinen, over het nieuwe Kurhaus, dat er moest en zou komen en waarvan hij de directie op zich wou nemen. Hij liet architecten, timmerlui, smids, schilders bij zich komen en confereerde met hen, zéér uit de hoogte zijn beschouwingen en zijn meeningen zeggend. In 't dorp, waar men wist, dat hij er warmjes inzate en waar velen, direct of indirect van hem afhankelijk waren, was een groote partij, die vast op hem bouwde en die hem met respect behandelde. Daar waren de photograaf, die hij 's zomers aanbeval; de schoenwinkelier; de meubelmaker; de lapkleermaker, die tegen Kleinbauer opzagen en in den Kerkeraad het zelfs tegen den dominee dorsten opnemen, als zij wisten, dat Kleinbauer van hun meening was. Ook was hij voorzitter van den „Ondersteuningsbond voor zieken en ouden van dagen”, en als de ondersteunden Kleinbauer van verre gewaar werden, namen zij hunne petten af; de oude vrouwtjes stonden eerbiedig en geduldig aan den ingang van zijn woning te wachten en ontvingen, zich klein makend van nederigheid, de bevelen en de gaven van den grooten heer, die zooveel in de melk te brokken had.

Tegen 't eind van den stillen tijd, zag men Kleinbauer door de straten wandelen, met fiere borst, kaarsrechte ruggegraat, het hoofd op, en ware het „Majestät” zelve geweest, hij zou voor hem, bewust van zijn onafhankelijkheid, niet uit den weg zijn gegaan totdat de lente was aangebroken, de zoele winden kwamen, en tegen half Mei de eerste badgasten verschenen.

Kleinbauer zette zijn wandelstok met den mooien ivoren knop in een hoek van de kleerkast . . . de voornamen badgasten zien niet graag, dat hun kruidenier met een wandelstok loopt. En boven zijn schepter, in een kartonnen doos, op de plank, stond zijn hooge zijden hoed, die te warm was in 't zomerseizoen. . . . dat was de kroon.

Zijn stap was minder fier, zijn borst ietwat ingevallen, het hoofd wat voorovergebogen. En zoowaar een bakvischje, dat 't vorige jaar nog maar een schoolkind was geweest, herkende hij als een der eerste gasten. Zijn fantasie-hoed vloog van 't hoofd, het bovenlijf neigde in een buiging voorover. . . . „Guten Morgen, gnädiges Fräulein. . . .” en het meisje, blozend van vreugde over zooveel onverwachte eer, gaf hem vriendelijk en dankbaar zijn nederigen groet terug. . . .

B. CANTER.

TOEN DE NACHTEGAAL ZONG.

Vijver ligt zoo mat te glanzen
In het avondzwoele boschen
Tusschen zomergroene kant
Van geboomte en vochtig mos.

Linde geeft den avondzegen
Met zijn breede bladerhand,
't Andre boomvolk luistert even,
Zwijgt van moeheid overmand.

En de wolken, groote, grijze,
Wijl de hemel zacht vergeelt,
Staren moede in avond-peijnen
Op hun stille waterbeeld.

Plots een vischje zilver-spartelt,
Deinen kringen, licht en grauw,
Tot al kleuren zacht in dom'len
In een droom van zwart en blauw,

Dien ik meedroom in verlangen
Uit mijn avond-eenzaamheid,
Nu de stilte ontbloeit in zangen,
Waar in liefde om liefde vleit.

J. S. DE RAAFF

HET STADHUIS VAN MIDDELBURG.

OP het ruime Marktplaats van Zeeland's hoofdstad verheft zich statig het aloude Raadhuis, het fraaiste van ons land, een stuk „kantwerk in steen", waarvan de fundamenten werden gelegd in het jaar 1468, onder de regeering van Karel den Stouten, en waaraan verschillende leden der beroemde bouwmeestersfamilie Keldermans van Mechelen hunne beste krachten hebben gewijd.

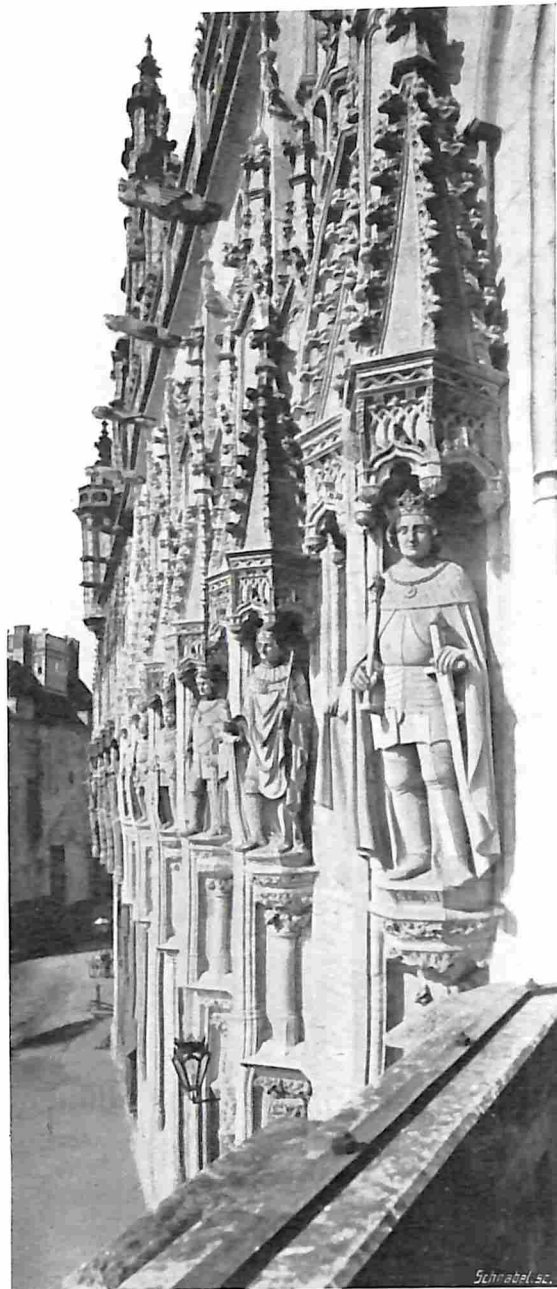
Dit gebouw, in sommige onderdeelen een groote gelijkenis vertoonend met het raadhuis te Gent en het „Ancien Palais du Grand Conseil" (thans Postkantoor) te Mechelen, welke omstreeks denzelfden tijd naar de plannen van een lid der familie Keldermans werden gebouwd, kwam eerst goed tot zijn recht aan het einde der 16^e eeuw, na de afbraak der „Westmonster kerk", welke zich midden op het Marktplaats verheft, en besloeg oorspronkelijk een veel kleinere ruimte dan thans, want de geheele Westzijde werd eerst later, in het begin der 16^e eeuw bijgebouwd, en tegelijkertijd de sierlijke 56.50 M. hooge toren voltooid, terwijl in het begin der 17^e eeuw de hoofdingang van den Oostelijken zijgevel verplaatst werd naar het front.

De voorgevel, geheel uit bergsteen opgetrokken, is van oorden vlak gehouden, waardoor de rijke versiering aan de bovenzijde des te meer uitkomt, en de aandacht vanzelf wordt getrokken tot vijf en twintig bijna levensgrote beelden der Graven van Holland en Zeeland, aangebracht en geleverd in de jaren 1514/18 door zekeren Michiel Ywijns van Mechelen, welke beelden, blijkens de oude stadsrekeningen, 36 Caroliguldens per stuk hebben gekost.

Aan den vorm der vensters, die bij aandachtige beschouwing blijken niet alle op dezelfde hoogte, en evenmin op denzelfden afstand van elkander te staan, bespeurt men nog den invloed der oude kerkarchitectuur: het zijn geen eenvoudige kruiskozijnen, als aan het Raadhuis te Veere, doch fraai gevormde spitsboogramen, van elegant traceerwerk voorzien. Oorspronkelijk waren in het benedengedeelte van elk dier vensters diagonaalsgewijs rood- en wit geschilderde luiken aangebracht, doch sedert jaren zijn verscheidene hiervan weggenomen, ten einde meer licht te bekomen in de betreffende vertrekken. De Oostelijke zijgevel wordt, evenals die van het stadhuis te Gent, begrensd door een zoogenaamden „koertoren" van achtkantigen vorm, die een van een fraaie balustrade voorzien balkon heeft, versierd is met eenige beelden en een aantal thans ledige, nissen, van boven à jour is bewerkt, en verder tot boven het dak opgaat, zich aansluitend aan den Oostelijken topgevel, welks trappen gekroond zijn door elegante pinakels. In den Westelijken topgevel bevindt zich een nis, voorheen het beeld der Heilige Maagd vertoonende, dat bij de geloofsomwenteling verdwenen is, terwijl sedert 30 April 1910 Koningin Wilhelmina met Prinses Juliana op den schoot, de plaats der Heilige Maagd heeft ingenomen.

Langs de dakgoot, bezet met steenen „spuiers" in den vorm van allerlei gedrochtelijke monsters verheft zich een balustrade, met pinakels, welke weliswaar op de oude teekeningen te vinden is, doch bij de restauratie is aangebracht, en in niet geringe mate tot de sierlijkheid van het gebouw bijdraagt. Het leien dak is verlevendigd door drie rijen dakvensters, waarvan de luikjes vroolijk rood- en wit zijn geschilderd.

Thans zijn wij genaderd aan de bespreking van den toren. Het stevige onderstuk, waarvan de omgang is afgesloten door een steenen balustrade, torst den achtkantigen bovenbouw, vastgehouden door vier ranke zuilen, welke in fijn bewerkte naalden uitlopend, zich met sierlijke bogen aan den toren aansluiten. De kap, bezet met eenige dakvenstertjes, eindigt in een, met, door den tijd karakteristiek groenachtig grijs gekleurd, koper beslagen peer, terwijl een tot windwijzer dienende tryton het geheel bekroont. Vermelding verdienen twee verguld koperen ruiters en twee voetknechten, boven de wijzerplaat aangebracht, die bij het slaan der heele en halve uren elkander aanvallen. Natuurlijk bezat deze toren voorheen een „bejaard-spel", doch jammer genoeg is dit in den vooral voor Zeeland hoogst nood-

DETAIL VAN DEN ZIJGEVEL VAN HET STADHUIS VAN MIDDELBURG.

lottigen Franschen tijd, weggenomen. Over de zijgevels van het gebouw kan ik kort zijn. De westelijke is geheel vlak gehouden, zonder eenige versiering, daar deze toch slechts aan een steeg grenst, en alzoo weinig zichtbaar is. De oostelijke is op dezelfde wijze behandeld als het front, doch de nissen, oorspronkelijk ongetwijfeld bestemd tot het opnemen van de beelden der later volgende graven, zijn ledig (Karel V is de laatste in de beeldenrij bijgezette graaf) en de ramen, overeenkomstig den eisch der 18^e eeuw, aan het einde waarvan een groot stuk aan het stadhuis werd bijgebouwd in den stijl van dien tijd, vergroot, de in lood gevatte ruitjes vervangen door meer moderne, en de raamstijlen dientengevolge weggebroken.

Eenigen tijd geleden werd door den Gemeenteraad besloten dezen zijgevel, alsmede den koertoren, te doen restaureren, zoo mogelijk met Rijkssubsidie, en dezen arbeid te verdeelen over zes dienstjaren. Gezien de omstandigheid, dat de voorgevel reeds elf jaren in restauratie is, en tengevolge daarvan steeds ten deele verscholen achter een leelijke stelling, terwijl voordien de toren om dezelfde reden ontelbare jaren onzichtbaar was, zien vele Middelburgers die nieuwe periode van zes jaren ongaarne aanbreken, en bestaat bij hen de hoop, dat besloten moge worden, dien termijn eenigszins te bekorten.

Na nog de aandacht te hebben gevestigd op de aan het eind der 18e eeuw vernieuwde arduinsteenen pui, waarin gebeeldhouwd is een met twee torens versterkte burcht, het origineele wapen van Middelburg, willen wij thans de aandacht schenken aan het inwendige van het reeds genoemde in de 16e eeuw bijgebouwde gedeelte, waarvan de rez de chaussée, terwijl in de bovenverdieping de gemeente-ontvanger kantoor houdt, sedert de stichting heeft dienst gedaan als vleeschhal. Door een monumentale poort treedt men deze bijzonder ruime hal binnen, waarna men verbaasd zal staan over de hoogst kunstig overwelfde ruimte, die eerder verdiende als feestzaal te worden ingericht. De rijk gebeeldhouwde „druipertjes" van het verwulv zijn alle naar een ander motief bewerkt, en ook de met wijngaardloof allersierlijkst gebeitelde draagsteenen dwingen niet minder bewondering af. Aan den buitenmuur dezer vleeschhal was tot 1858 een arendskooi aanwezig, waarin twee arenden van stadswege werden onderhouden, welke kooi in genoemd jaar op last van het gemeentebestuur werd afgebroken.

Het inwendige van het Middelburgsche stadhuis is in den loop der jaren geheel verbouwd, doch verdient toch bezocht te worden, allereerst ter bezichtiging der gelukkig bewaard gebleven „vierschaar", die met kunstig houtsnijwerk uit de 16^e eeuw is versierd, en ten slotte om de zeer belangwekkende verzameling oudheden en platen, die aldaar een veilige plaats hebben gevonden. Het stadsarchief is zeer rijk, en bevat o.m. een bijna volledige verzameling der stadsrekeningen, die voor de studie van Middelburg's verleden van onschatbare waarde zijn.

B. VON BRUCKEN FOCK.

DE ROZESTRUIK.

De Rozestruik ontbloeit in honderd rozen,
En geeft aan elk zijn hartebloed tot kleur
In teere tinten van des daagraads blozen.
Tot wierookzoet, dat opwolkt van haar geur.

De struik vergunt ze een wijl in 't licht te poozen.
En de eenheid-dor buigt onder bloemenkeur.
Frisch pralend staat kort leven blij te koozen,
En leeft zich uit, wat daar omheen gebeur'.

De wereldgeest ontbloeit zoo in ons allen,
Wij allen zijn de uiting slechts van Eén.
Geen mensch kan aan den eenheidsboom ontvallen,
Geen menschenziel is slechts zich zelf alleen.

Wat bitterheid haar leven moog' vergallen,
De roos, die bloeit, zij met haar bloei tevreên.

HET STADHUIS VAN MIDDELBURG.

ENGELSCH KROZEN.

TOEN dit jaar de buitengewoon mooie dagen, waarmede de Lentemaand haren loop voleindde, gevolgd werden door een periode, waarin de wintervorst met vernieuwde kracht optrad en haar ijzigen adem over veld en beemden deed gevoelen, toen was 't alsof de natuur met één slag wilde vernielen wat ze nog zoo kort te voren als uit den grond getooverd had. Enkele vroeg bloeiende vruchtsoorten, gekoesterd door de voorjaarszon, lieten zich verleiden hunne bloemen te ontplooien en stonden in de eerste dagen van April in vollen Lentedos ten prooi aan snerpende sneeuwstormen en een alles verstijvende vorst. Niet maar zoo'n gewone nachtvorst, zooals we die in ons wisselvallig klimaat tot aan de tweede helft van Mei verwachten kunnen, maar een dalen van het kwik tot op een stand alsof 't Januari was en een koude die te meer gevoeld werd naarmate ze minder verwacht was. Uit alle oorden en in allerlei toonaard kwamen dan ook de berichten over de aangerichte schade en het leek of de geheele fruitoogst vernield was. Elk voorjaar komen, met een zekere regelmaat, dergelijke alarmeerende berichten terug en zijn in de meeste gevallen niet van overdrijving vrij te pleiten. Het publiek beschouwt ze dan ook veelal als in de wereld gezonden om op de toekomstige fruitprijzen te influenceeren, terwijl de fruitkooplieden bij het bespreken van die berichten elkander waarschuwend toevoegen: „wacht je voor hetgeen er niet komen zal.” Ook dit jaar waren de berichten overdreven; 't was of al wat te velde stond verloren was, maar al was dit gelukkig het geval niet, de schade aan de vroegbloeiende vruchtsoorten toegebracht zal vreezen we beduidend zijn. 't Waren voornamelijk de Engelsche krozen die met geheel geopende bloemen de strenge vorst in den nacht van 5 op 6 April moesten doorstaan. Hoeveel ze wel geleden hadden was den boomen dan ook spoedig aan te zien; 't was of ze gezengd waren, het reine wit der bloemen had plaats gemaakt voor een vuilbruine kleur, waardoor niet alleen de mooie aanblik, maar ook de kans op een bevredigenden oogst voorgoed verloren was.

Hoewel de teelt van en de handel in Engelsche krozen in ons land zeer belangrijk zijn, hebben deze toch niet den omvang als dit bij appels en peren het geval is. Het is een min of meer speculatieve cultuur, bij gelukken van den oogst kan die den bezitter belangrijke voordeelen aanbrenge, de kans op mislukking is echter tengevolge van den zeer vroegen bloei niet gering. Een paar nachtvorsten van eenige beteekenis in de laatste dagen van Maart of de eerste dagen van April doet de hoop op een rijken oogst als in rook verdwijnen. Vandaar dan ook dat men van deze vruchtsoort slechts betrekkelijk kleine aanplantingen aantreft. Hoekjes te klein of om andere redenen voor appels of peren ongeschikt, worden met krozen beplant, terwijl men ze ook een enkele maal als tusschenplanting of aanvulling in appelboomgaarden aantreft.

't Is een eigenaardig gewas; voor hen die geen belang hebben bij de fruitteelt zijn ze nauwelijks bij name bekend. Die onbekendheid wordt veroorzaakt doordat de teelt slechts in enkele streken van ons land beoefend wordt, de vruchten als dessertvrucht minder geschikt zijn en voor het overgrootste deel aan buitenlandsche afnemers verkocht worden. Er bestaan donkere

en lichtgekleurde soorten, die beiden glimmend en bolronde zijn, waardoor ze onder de mooie vruchten gerangschikt mogen worden. Door deze eigenschappen, maar voornamelijk door den vroegen bloei, ongeveer een maand vroeger dan de andere pruimsorten, vormt de Engelsche kroos een afzonderlijke categorie in de fruitteelt.

Van het geslacht *Prunus* waartoe de kroos behoort treffen we zoowel in den fruit- als in den siertuin vele vertegenwoordigers aan. Bij al onze bestaande vruchtsoorten is de kweekdigers aan. Bij al onze bestaande vruchtsoorten is de kweekdigers aan. Bij al onze bestaande vruchtsoorten is de kweekdigers aan. Bij al onze bestaande vruchtsoorten is de kweekdigers aan. Bij al onze bestaande vruchtsoorten is de kweekdigers aan.

Aan het verkrijgen van deze eigenschappen is echter voor de meeste soorten de vruchtopbrengst ten offer gebracht, ze geven geene of slechts waardelooze vruchten.

Ook van de Engelsche kroos hebben we een variëteit die voor den siertuin zeer geschikt is en bijna overal wordt aangetroffen. De *Prunus Pissardii* wordt om haar sierwaarde in grooten getale gekweekt. Met hare glimmende bruine bladeren vooralgegaan door een overvloedigen bloei kan ze een sieraad voor elken tuin zijn. Wat haar echter nog aanbevelenswaardiger maakt, de schoone kleur der bladeren is niet verkregen ten koste van de vruchtopbrengst, ook de bruine kroos brengt evenals de groene vruchten voort.

De voortteling van krozen moet langs kunstmatigen weg plaats vinden, de zaden uitgezaaid geven het aanzijn aan een gewas dat slechts geschikt is om als onderstam te dienen voor de soort. De veredeling geschiedt door middel van oculeren, wat in den zomer, van Juli tot September, moet gebeuren. Op de plaats waar deze kunstbewerking heeft plaats gehad ontstaat veelal een verdikking, waardoor de Engelsche kroos ook in bladerloozen toestand gemakkelijk te herkennen is.

J. C. MUIJEN.

DE WANNEVLIEGER VAN VENLO.

VROEGER had elke stad en elk dorp zijn toe- of scheldnaam. De Venloschen waren „wannevliegers”. Men verhaalt, dat in oude tijden een Venlosche had laten rondbellen, dat hij zou gaan vliegen. Hij had twee kleine graanwannen aan de armen bevestigd en zou ten aanschouwe van honderden, die daarvoor betaald hadden, de lucht ingaan en verdwijnen. Alles stond gereed, het geld had hij in den zak en den vlieger ontbrak nog een kleinigheid, die hij in draf ging halen. Hij draafde echter zóo lang door tot hij voor goed weg was en nog weg is. De kijkers werden wannevliegers genaamd.

A. F. VAN BEURDEN.

WELRIEKENDE LATHYRUS OF PRONKERWTEN.

ZIJ is uit Engeland tot ons gekomen, de Welriekende Lathyrus, en de liefhebberij voor deze werkelijk mooie bloemen tiert daar dan ook buitengewoon welig. „Sweet Peas” worden zij daar genoemd en zij, die onze mooie Nederlandsche taal zoo gaarne met vreemde woorden verknoeien, hebben ook getracht dien naam hier te lande ingang te doen vinden, waarin zij gelukkig niet geslaagd zijn. Pronkerwtten worden zij tegenwoordig veel genoemd, een naam, die heel wat beter is.

Dat er veel liefhebberij voor deze bloemplanten bestaat, zal zeker niemand, die ze ooit goed in bloei zag, verwonderen. Het zijn dan ook buitengewoon sierlijke planten, die bijzonder rijk bloeien, gemakkelijk in de cultuur zijn en daarbij ook afgesneden langen tijd frisch blijven. In huis, zoowel als buiten, verspreiden zij een heerlijken, zachten geur.

Zoals wij reeds opmerkten, is de voorliefde voor deze bloemplant vooral in Engeland zeer groot. The National Sweet Peas Society houdt zich in het bijzonder met het verbeteren van haar bezig en organiseert jaarlijks tentoonstellingen, die door duizenden bezocht worden, ook houdt zij keuringen en kent certificaten aan de best geoordeelde verscheidenheden toe. Hoe groot de liefhebberij van deze plant daar te lande is, blijkt wel uit het feit, dat Horace J. Wright in zijn verleden jaar verschenen werkje

ENGELSCH KROZEN IN BLOEI.

„Sweet Peas”, mededeelt, dat er jaarlijks in Engeland 40 ton zaad van deze plant wordt uitgezaaid, wat naar hij berekent ongeveer een hoeveelheid van 448.000.000 korrels is. Jammer, dat hij niet nagegaan heeft hoeveel waarde dit zaad ongeveer vertegenwoordigt, zeker is het een heel bedrag.

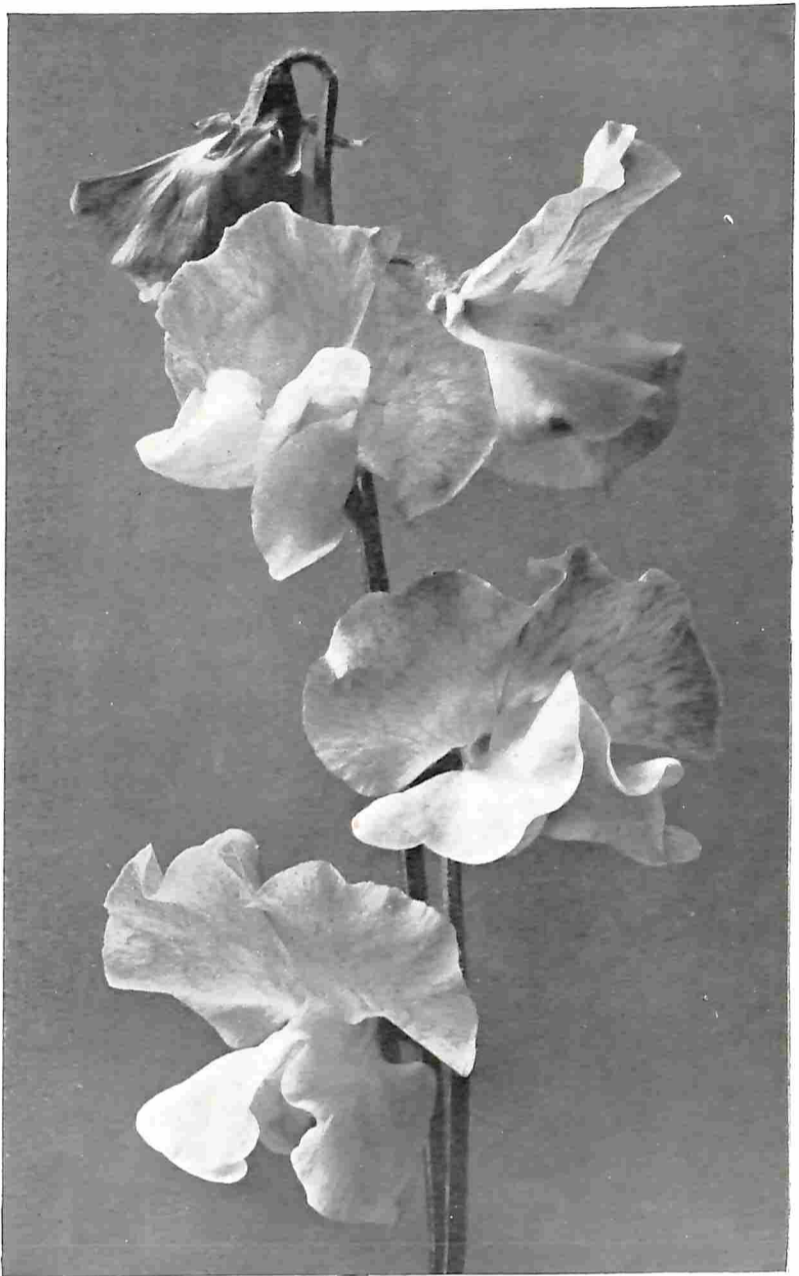
De Welriekende Lathyrus is reeds een oude plant, zij is reeds jaren in de kultuur bekend, in 1699 toch zond de Siciliaansche monnik Cupani er zaden van naar Dr. Uvedale, die destijds onderwijzer te Enfield was. Cupani gaf aan deze plant echter niet den naam van *Lathyrus odoratus*, waaronder zij tegenwoordig bekend is, doch zond haar onder den naam: *Lathyrus distaplatyphyllos, hirsutis, mollis, magno et peramoeno, flore odoratissimo purpureo*. Het is maar goed, dat zij tegenwoordig dien beschrijvende naam niet meer draagt, want de kans is groot, dat zij dan nooit algemeen verspreid zou zijn. Niet alleen echter zond Cupani zaden naar Dr. Uvedale, doch ook naar Casper Commelin, die er in de *Horti-Medici Amstelodamensis* de eerste meer nauwkeurige afbeelding van gaf. Doch reeds vóór dien tijd schijnt deze soort bekend geweest te zijn, want reeds in de in 1650 verschenen *Historia Plantarum* wordt door Johannes Bauhinus van een plant melding gemaakt, die volgens de beschrijving waarschijnlijk de Pronkerwt was en ook in 1686 werd door John Ray in zijn *Historia Plantarum* onder den naam *Lathyrus major e Siciliae* een plant beschreven, die waarschijnlijk ook de *Lathyrus odoratus* was. Sinds de afbeelding van Commelin vindt men eenigen tijd niets meer omtrent deze plant vermeld; doch in 1737 beschreef Johannes Burmannis een plant onder den naam *Lathyrus seylanicus* die alleen in de kleur der bloemen van die van Commelin afweek en waarschijnlijk dezelfde was. Van deze en die van Cupani zijn dan ook waarschijnlijk de thans gekweekte vormen afkomstig.

Uit deze korte geschiedenis blijkt duidelijk, dat het een plant is, die reeds in oude tijden de aandacht trok en als een bijzonderheid mag zeker wel vermeld worden, dat er destijds reeds van haar gezegd werd, dat zij zeer sterk varieert.

Al spoedig na haar invoer schijnt deze plant in Engeland in kultuur genomen en in trek gekomen te zijn, want reeds in 1793 werden door den zaadkweeker Mason verscheidenheden met purperen, scharlaken, witte en zelfs zwarte bloemen van haar aangeboden. In 1800 werd voor het eerst melding gemaakt van een donker purperen variëteit en zeven en dertig jaar later vinden wij er voor het eerst een gestreepte verscheidenheid van aangeboden. Van den eersten blauwgeranden vorm vinden wij in 1860 melding gemaakt en dat zij toen reeds zeer in trek was, blijkt wel uit het feit, dat reeds in 1865 door de Royal Horticultural Society een certificaat werd gegeven aan de toen ter keuring aangeboden variëteit *Scarlet Invincible*. Sinds dien tijd zijn talloze nieuwere vormen gekeurd en bekroond, doch als een eigenaardigheid mag het zeker beschouwd worden, dat die alle van Engelschen oorsprong zijn en geen melding wordt gemaakt van één enkelen vorm afkomstig van het vasteland.

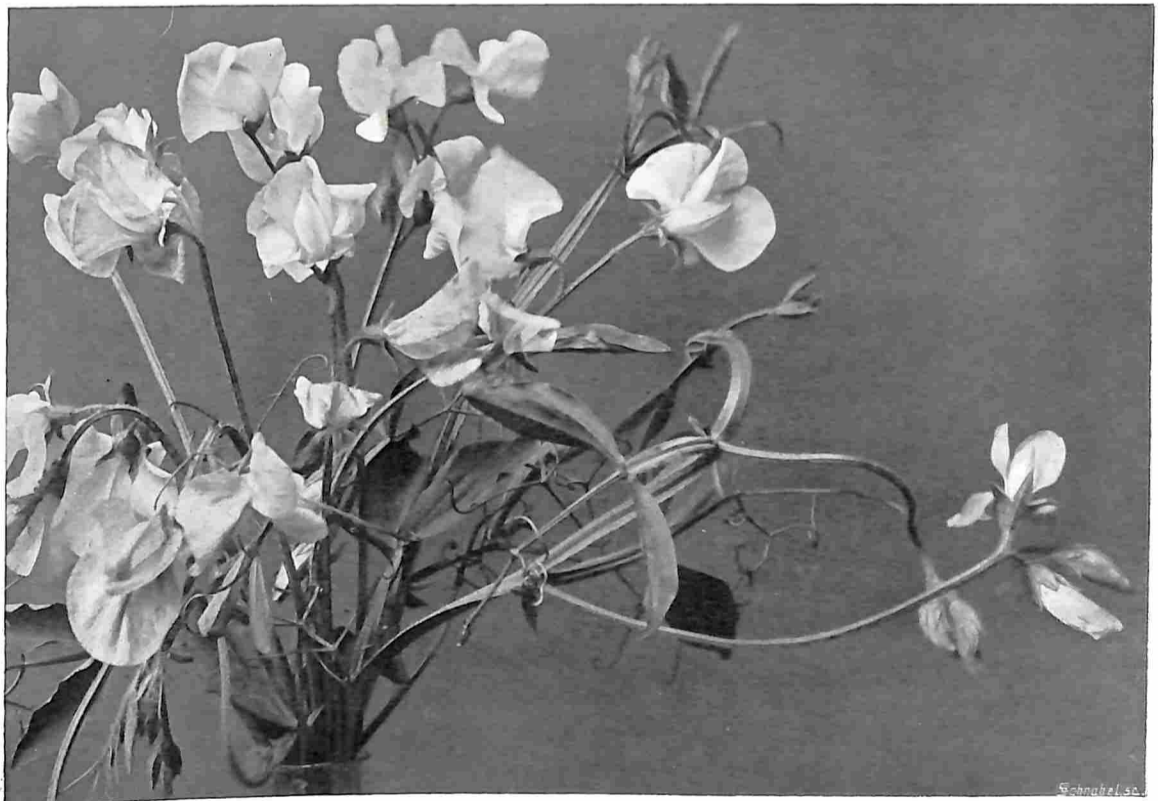
Jaren lang hebben de Engelschen dan ook als 't ware het monopolie van deze planten bezeten en nu nog stammen de beste en mooiste verscheidenheden vandaar. Het is vooral Henry Eckford, die zich op het gebied van deze planten in de laatste jaren bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt. Zal het noodig zijn, bij de fraaie afbeeldingen, die hierneven gaan, nog een beschrijving van deze *Lathyrus* te geven, wij gelooven van niet. Het is een slanke klimplant en eigenaardig zijn de organen, waarmede zij zich aan de steunvoorwerpen vasthecht, de z.g.n. ranken. Evenals bij de Erwt en enkele andere nauw aan haar verwante plantengeslachten, zijn die niets anders dan de bladspillen der samengestelde bladeren, die doorgroeien en de bijzondere eigenschap bezitten om, wanneer zij het een of andere niet al te dikke voorwerp ontmoeten, zich er spiraalsgewijze omheen te winden. Hiermede hechten de *Lathyrus* zich dus aan takjes vast en zóó goed kunnen zij er mede bevestigd zijn, dat men vrij sterk moet rukken om ze los te krijgen, wat trouwens wel noodig is, want de stengeltjes zijn zoo dun en slank, dat de plant zich onmogelijk zonder steun zou kunnen staande houden. Nu en dan komt het ook wel voor, dat ook de blaadjes hun bladschijven verliezen en de overblijvende hoofdnerven in ranken overgaan, waardoor deze dan een vertakt voorkomen verkrijgen.

Hieruit blijkt reeds, dat de bladeren samengesteld en wel z.g.n. onevengevind zijn. De blaadjes zelf zijn hoogstens een paar cM. lang en één tot anderhalve cM. breed, vliezig en lichtgroen, ook de bladstelen willen wel eens gevleugeld zijn, waardoor de geheele plant een eigenaardig voorkomen verkrijgt.

PRONKERWT „COLLEEN”.
(ZACHT VLEESCHKLEURIG MET KARMIJN).

Aan het bovengedeelte van de plant ontwikkelen zich uit den bladkorsel de bloemen, die tot trosjes vereenigd staan. Oorspronkelijk kwamen er aan ieder trosje niet meer dan 2 à 3 bloemen voor, doch men is er door de kultuur in geslaagd bloemtrossen te verkrijgen, waar zes en meer bloemen aan vereenigd zijn. Deze bloemen waren bij de oorspronkelijke soort niet grooter dan 2 à 2½ cM., doch thans zijn er reeds verscheidenheden bekend, o.a. de oranje-scharlaken *Thomas Stevenson*, die over de vlag gemeten ruim 7 cM. in doorsnede heeft. De vorm der bloemen is

WELRIEKENDE LATHYRUS HABITUS.

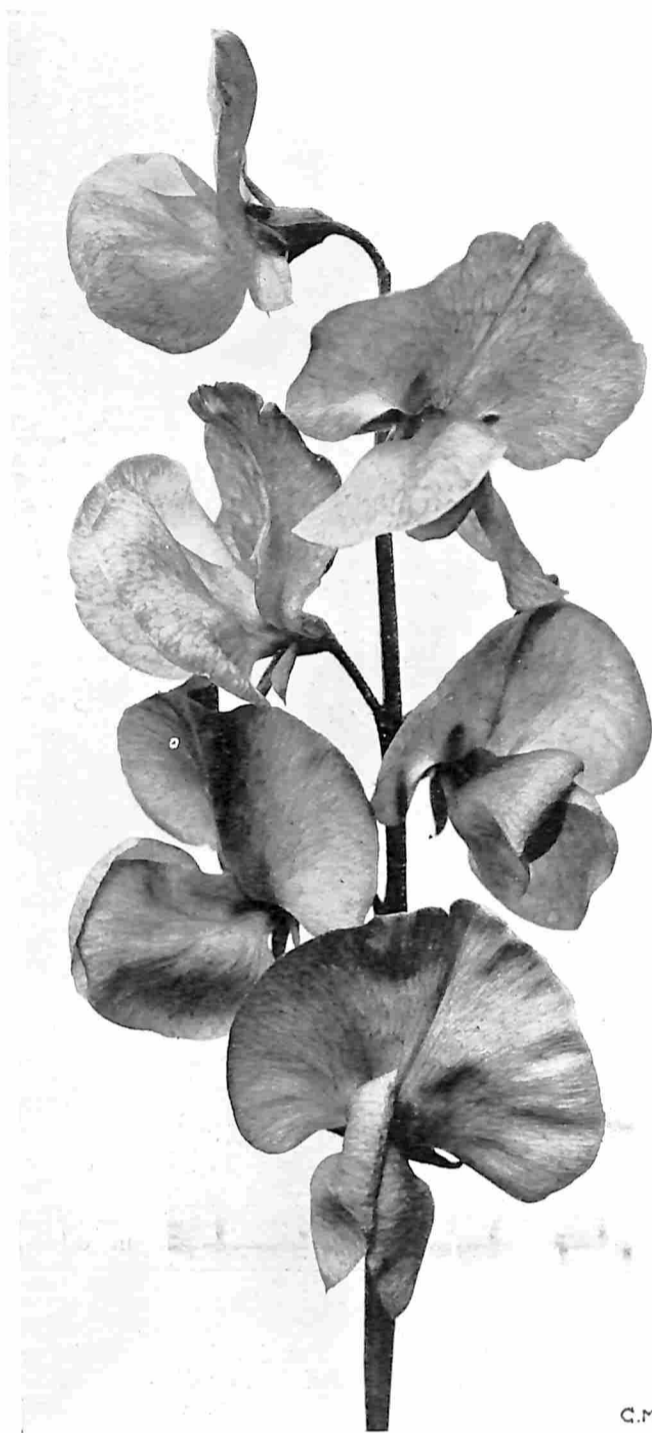
zuiver vlindervormig, zoodat men er, als aan al de bloemen van de *Papilionaceae*, aan onderscheidt de vlag, de vleugels en de kiel. Bij een goed gevormde *Lathyrus* doch niet al te groot en breed, moet de vlag lang zijn, ook moet hij goed rechtop staan. De beide zijwaartsche bloembladeren, de vleugels, moeten eveneens krachtig ontwikkeld zijn, zij mogen echter niet wijduit, doch moeten naar voren met de bovenste punt tegen elkander staan, waardoor de kleine, naar voren gerichte kiel, die eveneens weer uit twee blaadjes bestaat, juist midden onder de vleugels komt te liggen en slechts weinig in het oog springt. Op een goeden vorm van de bloemen en een juiste verhouding in de afmeting der verschillende onderdeelen, wordt door de Engelsche keurmeesters zeer streng toegezien en een verscheidenheid, die niet aan de strengste eischen voldoet, zal nooit een onderscheiding verwerven.

Ook aan de kleur der bloemen worden tegenwoordig zeer hooge eischen gesteld. Allereerst wordt verlangd, dat de kleuren zuiver en sprekend zijn. Vooral éénkleurige verscheidenheden zijn zeer in trek, doch er mogen ook twee kleuren in één bloem voorkomen, mits die zijden helder en niet flits zijn. Bijna alle denkbare tinten worden tegenwoordig onder deze fraaie bloemen aangetroffen en ten laatste is men er ook in geslaagd een zuiver stroogeel verscheidenheid in de *Clara Curtis* te verkrijgen.

De Pronkerwt is een éénjarige plant, met welk karakter vooral rekening moet worden gehouden. Zij verkiest bij voorkeur een voedzaam, niet te lichte, goed water doorlatende, doch niet te droge grond. Heeft men lichte, zandige aarde in zijn tuin, dan moet die door toevoeging van graszoden-grond wat zwaarder gemaakt worden. Hiertoe moet de grond vooral goed bewerkt worden en gewenscht is het daarom, dat de plekken, waar men *Lathyrus* planten wil reeds in den herfst, minstens drie steek diep, gespit worden. Na deze bewerking laat men de aarde ruw liggen, zoodat de lucht er goed in kan doordringen en de oppervlakte bij intredende vorst goed doorvriest. Wil men voor de bemesting verschen mest gebruiken, dan doet men het best dien reeds in het najaar de bovengrond te best, dan geschiedt dit het best in het voorjaar. Het meest geraden is voor zwaren grond paarden- en voor een lichte bodem koemest te nemen.

Het jaar zaad van de *Lathyrus* kan zoowel in het najaar als in het voorjaar gezaaid worden. Het spreekt van zelf, dat de planten der eersten in ontwikkeling die der laatsten voor zullen zijn en het meerendeel der Engelschen, die voor tentoonstellingen kweeken, geven aan najaarszaai dan ook de voorkeur. De beste tijd voor het zaaien in het najaar is de maand October; een vijftal zaden wordt dan in een pot van ± 15 cM. middellijn, die goed gedraineerd en met een voedzaam grond gevuld is, gezaaid. De zaden worden ongeveer 1 cM. diep in de aarde gedrukt en daarna in een kouden bak gezet. Het is van het grootste belang, dat men de bakken zooveel mogelijk lucht, daar er anders gevaar bestaat, dat de plantjes te slap worden. Alleen bij streng vorst houdt men ze gesloten. In den winter moet men er vooral goed op toezien dat de zaadkorrels en de plantjes niet door muizen of slakken beschadigd worden. Wil men met het zaaien tot het voorjaar wachten, dan is de maand Maart daar het meest geschikt toe. Aanvankelijk worden de potten dan in een gesloten bak gezet en zoodra de zaden kiemen, moeten zij volop lucht hebben. Tegenwoordig worden de *Lathyrus* ook dikwijls direct in den vollen grond uitgezaaid. Dit gaat uitstekend, wanneer het voorjaarsweer wat medewerkt, doch is dit, nadat er mooie dagen geweest zijn, ongunstig, dan worden de plantjes in haar groei gestuit, wat altijd nadeelig is.

De in potten gekweekte planten moeten omstreeks half April buiten uitgeplant worden, op de daartoe in het najaar gereed gemaakte rabatten. Bij dit uitplanten moet men zorg dragen, dat

C.M. 1340.

PRONKERWT STIRLING STENT (SGHITTEREND ORANJE).

droog, warm weér vooral niet vergeten mag worden ze behoorlijk te begieten. Hiertoe maakt men dadelijk bij het planten op 20 cM. aan de voor- en achterzijden van de rijen geultjes, die dan zoo noodig vol water gezet kunnen worden. Hiermede moet men vooral niet te ruim zijn. Totting de planten te bloeien, dan is de tijd daar om ze van tijd tot tijd te gireren, wat men kan doen door met regenachtig weér de geulen met verdunnen koemest te vullen.

Eenmaal in bloei zijnde behoeven de Pronkerwten weinig zorg meer, wil men echter langen tijd mooie bloemen hebben, dan moeten de uitgebloeide langmiddellijk afgeplukt en daardoor zaadvorming voorkomen worden.

Neemt men de hier opgegeven wenken goed in acht, dan zullen de *Lathyrus* niet alleen groote en mooie bloemen vormen, doch zij zullen ook volop en langen tijd bloeien en een sieraad zijn voor iederen tuin.

Plukt men de bloemen 's morgens vroegtijdig af en zet men ze in een klein kristallen vaasje, dan blijven ze daar lang frisch in en leveren in de kamer een prachtig gezicht op. Er zijn in de laatste jaren tal van bijzonder fraaie verscheidenheden gewonnen. Hij, die er belang in stelt, kunnen wij raden de prijscourant van een speciaal kweeker op dit gebied te raadplegen. Voor gewone liefhebbers, die ze ter versiering van hun tuinen willen kweeken, kunnen wij in het bijzonder aanbevelen: *Etta Dyke*, zuiver wit; *King Edward Spencer*, karmijn en scharlaken; *John Ingman*, rose en karmijn; *Clara Curtis*, zuiver geel; *A. J. Cook*, blauw; *Mrs. Hardcastle Sykes*, zacht rose; *Chrissie Unwin*, kerskleurig (cerise); *Countess Spencer*, vleeschkleurig; *Mrs. Hugh Dickson*, geelachtig vleeschkleurig; *Helen Lewis*, oranje; *Masterpiece*, lavendel; *Menie Christie*, magenta; *Rosie Adams*, violet en purper; *The Marquis*, mauve; *Black Knight*, donker brons tegen zwart aan; *Evelyn Hemus*, wit met zacht rood gerand; *Aurora Spencer*, roze met rood gestrept; *Prince Olaf*, blauw met purper gestrept; *Earl Spencer*, donker oranje en *Dorothy Eckford*, zuiver wit.

E. TH. W.

IETS OVER ZEEËGELS.

NU het zachtere weer de menschen weder tot wandelen uitlokt en menigeen eens over een strandexcursie gaat denken, is het misschien niet ondienstig eenige aandacht te wijden aan een paar soorten van voorwerpen, die men allicht te midden der schelpen zal vinden en die menigeen niet zoo dadelijk thuis zal weten te brengen. Ik bedoel de *skeletten der zeeëgels*. Hoe ze er uitzien, leert een enkele blik op de afbeeldingen bij dit artikel. Er zijn er bij, doch die komen het minst vaak voor aan onze kust, welke een ronde gedaante bezitten; andere, en die worden het meest gevonden, vertoonen min of meer duidelijk een hartvorm. Laat ons, om de zaak beter te begrijpen, beginnen met een beschouwing der hier afgebeelde ronde soort, den *zeeappel* (*Echinus miliaris* L.). Zooals een enkele blik reeds leert, heeft het geraamte van dit dier ongeveer den vorm van een appel. Aan de eene zijde zit een kleine, aan de andere een grotere opening. Het grootste gat wijst de plaats aan, waar zich de mond, het kleinste die, waar zich de aarsopening heeft bevonden. Van de eene opening naar de andere loopen, als de meridianen op een globe, rijen pukkeltes en rijen fijne gaatjes, die elkander regelmatig afwisselen. Op de wratjes hebben, toen het dier nog leefde, scherpe stekels gezeten, die er beweegbaar aan verbonden waren, en die het door spiertjes en peesjes naar alle richtingen kon uitsteken. Deze stekels, waaraan de *zeeëgel* zijn naam te danken heeft, dienen ter verdediging, doch ook om zich, zij het ook langzaam, voort te bewegen. Uit de gaatjes heeft dit merkwaardige wezen een soort van voetjes naar buiten uitgestoken. Dit kan gebeuren, doordat de zeeëgel een systeem van kanalen in zijn lichaam heeft, dat hij met zeewater kan vullen en waardoor de voetjes naar buiten geperst worden. Dit is het zoogenaamde *watervaatsysteem*. Om het nut van deze voetjes te begrijpen, moeten we eerst mededeelen in welke positie de zeeappel in het zand ligt. Welnu, dit dier heeft tijdens zijn leven altijd den mond naar beneden en de aarsopening naar boven gekeerd. Nu pakken de voetjes de als kruimeltjes uitgestooten uitwerpselen, geven die aan elkander door en zorgen zoo, dat het dier er niet door bevuild wordt. Ook zijn zij behulpzaam bij het vangen van de kleine wezentjes, waarmede de zeeappel zich onder andere voedt. Voor het vermalen van zijn voedsel heeft dit dier een allermerkwaardigst kauwtoestel, bestaande uit vijf toegespitste kalkplaten, de tanden, die door een uiterst gecompliceerd systeem van hefboomachtige kalkstaafjes en spiertjes in beweging gebracht worden. Het geheel lijkt in vorm wel wat op een lantaren en wordt *lantaren van Aristoteles* genoemd. Bij de skeletten, die men op het strand vindt, is het echter niet meer aanwezig. Een verwant van deze, hier op natuurlijke grootte afgebeelde soort, is de *veelbare zeeappel* (*Echinus esculentus* L.). Deze is veel grooter, bereikt de afmetingen van een flinken reinet en wordt gevangen, omdat de vijf geelachtige eiertrossen, die het lichaam van dit dier bevat, een door velen geliefde spijs uitmaken. Aan onze kust komt deze soort echter slechts uiterst zelden voor. Jammer, want de skeletten van de zeeappels en in het bijzonder van dezen vormen zulke prachtige voorwerpen, dat ze op een étagère volstrekt niet misstaan en minstens zoo goed voldoen als de mooiste sierschelpen.

Bij de andere soort, hier afgebeeld, den *hartvormigen zeeëgel*,

Foto L. Dorsman Cz. **SKELET VAN ZEEAPPEL**
(Buikzijde naar boven gekeerd).

(*Echinocardium cordatum* Penn.), is de mond spleetvormig en bevat niet zoo'n ingewikkeld kauwtoestel, terwijl de aarsopening ook onderaan ligt, aan de afgeknotte zijde. Degaatjesvoor de voetjes vormen hier op de rugzijde een fraaie, vierpuntige ster. In leefwijze stemt dit dier overigens geheel met de vorige soorten overeen. Aan onze kust is ook nog te vinden een kleine soort, ter grootte van een erwte de *dweergzeeappel* (*Echinocyamus pusillus* Müll.) en een van de grootte van een vuist, de *purperen zeeëgel*. (*Spatangus purpureus* Mull.)

Nog even een kort woord over de schelpen op de afbeeldingen. Rondom den zeeappel liggen (van boven naar beneden): een *strandschelp*, een *mosselschelp* en onderaan links een *boternapje* en rechts een *nonnetje*. Vooral de twee laatste soorten, die wit, geel of rose gekleurd kunnen zijn, behooren tot de fraaiste, die men aan onze kust kan vinden. Rechts onder het skelet van den hartvormigen zeeëgel ziet men een der merkwaardigste inlandsche schelpen, de *linksgestreepte platschelp*. Het merkwaardige van deze schelp bestaat hierin, dat de rechterschaal glad is, doch de linker onder de loep talloze fijne streepjes vertoont. De beide kleppen bezitten dus een verschillende sculptuur en in dit opzicht is deze schelp vrijwel een unicum in onze fauna. L. DORSMAN Cz.

BOERENWORMKRUID. (*CHRYSANTHEMUM VULGARE*).

ONGETWIJFELD zullen vele vacantiëgangers bij het beschouwen van achterstaanden prachtkiek een plant herkennen, die ze tijdens hun verblijf in de Sommerfrische meermalen op hun wandelingen zijn tegengekomen. Inderdaad is het boerenwormkruid een der meest kenschetsende gewassen voor onze hogere zandstreken. Het loof ervan herinnert wel iets aan varenblad, doch is wat grover en wat minder fijn onderverdeeld. De stengel is hoog en fors, vertakt en kan op een gunstige standplaats tot een lengte van 1.50 M. opgroeien.

Bovenaan is deze stengel versierd met talrijke, dichte, schermvormige trossen van heldergele bloemknopjes, die aan de plant een buitengemeen fraai, vrolijk aanzien geven en welke des te meer de aandacht trekken, omdat het boerenwormkruid veeltijds de eigenschap vertoont van in groepen bijeen te groeien. Het wordt daardoor een bijzonder fraaie decoratie van spoordijken, bosch- en akkerranden en vormt met de blauwe klokjes, de roode klapprozen, de wit-gele kamillen en zooveel andere aantrekkelijke onkruiden uiterst artistieke groepen, die het doen bejammeren, dat de kleurenphotographie nog zoo in haar kindsheid verkeert. Wat een heerlijke vakantie-souvenirs zou men anders kunnen medebrengen!

Een eenigszins nauwkeurig onderzoek leert, dat de bloemknopjes eigenlijk bloemkorfjes zijn. Het wormkruid behoort nl. tot de samengesteldbloemigen, een groote plantenfamilie, waaraan wij tal van sierplanten te danken hebben. De hoofdjes van deze plant missen de zeer vaak voorkomende lintbloempjes, en zijn daardoor niet stralend, doch meer knopvormig. Een zeer nauwe verwant van het wormkruid, bezit ze wel. Het is de alom bekende en gewaardeerde margriet, een plant, algemeen voorkomende in klei- en löss-streken, met bloemen als reusachtige madeliefjes. Trouwens het boerenwormkruid heeft nog meer fraaie verwanten. De mooiste en bekendste is de nationale bloem der Japanners, de thans alom gekweekte en in honderden variëteiten bekende Chrysant. (*Chrysanthemum Indicum*).

Nut voor den mensch heeft het boerenwormkruid niet veel. In sommige streken noemen de boeren het „onweerskruid” en zetten een bosje er van op hun huis, om het inslaan van den bliksem te voorkomen, terwijl de plant in de volksgeneeskunde

Foto L. Dorsman Cz. **SKELET VAN HARTVORMIGE ZEEKLIT**
(Rugzijde).

Foto L. Dorsman Cz. **HARTVORMIGE ZEEKLIT**
(Buikzijde met spleetvormige monddopening).

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET BOERENWORM- OF ONWEERSKRUID.

wordt gebruikt voor het verdrijven van ingewandswormen, zooals wellicht menige lezer in zijn jeugd aan den lijve heeft ondervonden.

L. DORSMAN CZN.

OOIEVAARSLEGENDEN.

DE ooievaar is altijd min of meer een totem-dier geweest. De nabijheid der menschen schuwde hij niet; eenmaal zijn nestplaats gekozen hebbend, kwam hij daar telkenjare terug. Er was een band tusschen den vogel en zijne omgeving. De bewoners van het door hem uitverkoren erf voelden zich begunstigd daarmede; kwam er geluk, dan dankte men het den oodebaar (schat-brenger) of heil-euver; de volksverbeelding dichtte dan ook om den interessanten vogel, die zijn familieeventje zoo gezellig onder de menschen blootlegde, tal van legenden. De lage landen langs de zee, waar zijn verschijnen steeds de Lente aankondigde, waar zijn gelukkig gezin voor aller oogen groot werd en zijn afreis naar elders den Herfst beteekende, hielden oprecht van den eiber. Ieder immers keek met genoeg omhoog naar dat drukke gedoe der blanke vogels, waarachter de blauwe zomerhemel stond. Wie den ooievaar van zijn dak verjoeg, verstootte zijn eigen geluk, en daartegenover stond, dat de bliksem niet in het dak slaan zou, waarop een ooievaarsnest huisde, meende de volksmond.

En zelfs de christelijke symboliek had den ooievaar tot zinnebeeld van een juisten levenswandel gemaakt, gedachtig aan Jeremia 8, waar van den vogel geschreven staat, dat hij zijn tijd kennend op den juisten dag weet te komen en te gaan.

Den naam stork — in alle Saksische tongen behouden — zou deze heilige vogel, volgens een Deensche legende, gekregen hebben, doordat hij bij 's Heiland's kruisiging over den berg Golgotha gevlogen zou zijn onder het roepen van:

„Stark hom” (sterkt, troost Hem!).

Dan, — daar was het geheimzinnige van zijn afwezigheid, zijn trekken naar dat verre, onbekende land! Lag 't niet voor de hand om hem, den gelukbrenger, ook het aanreiken van den kinderzegen daadwerkelijk toe te dichtten tegenover de kleine kleuters, wier verbeeldingskracht in die voorloopige oplossing van dat probleem jaren lang bevrediging vond? Ook de zonden van den vogel weet de jeugd den vogel te verwijten; vooral het afmaken en uit het nest werpen van een zwak jong:

Ooievaar! takkendief!

Heeft zijn eigen kinders niet lief!

Of ook wel:

Ooievaar op eene poot,

Slaat zijn eigen kinders dood!

Doch, bij alle respect voor de baanbrekende „aufklärung”, ligt er niet iets heel liefs in zoo'n kleinen jongen, die graag een broertje hebben wou, en in allen eerbied den vliegende vogel nazingt:

Euwer, euwer, pielepoot,

Breng een kindje op moeders schoot?

Of zooals in Duitschland:

Klapperstorch, Langbein,

Bring uns doch ein Kind heim!

Men vraagt zelfs wat men 't liefst wil in Strelitz:

Adebar bester,
Bring mi' 'n lüdge Swester!
Moet 't een broertje zijn, dan
leveren kleur van snavel en pooten
van den ooievaar het rijmwoord en
klinkt het:

Adebar roder,
Bring mi' 'n lüden Broder!
't Mooist maken het de Dessauer
jongelui, die grof-familiaar zingen:
Klapperstorch, du Luder,
Bring mich en kleinen Bruder?
G.

LANGS DIJKEN EN WEGEN.

DE VOGELS VAN SCHOUWEN.
(Vervolg).

DE SCHOLEKSTER

(HAEMATOPUS OSTRALEGUS).

DEZE mooie vogel wordt in Schouwen zeelieven genoemd, in Duiveland zee-ekster. De gelijkenis met de ekster in de schakering van wit en zwart in 't veerenskleed zal tot dië benaming aanleiding gegeven hebben. Die gelijkenis spreekt echter duidelijker in de vlucht, dan wanneer de vogel zit. In de vlucht n.l. wordt een witte band op elk der vleugels zichtbaar, waardoor het idee van bont zeer

versterkt wordt. De lange snavel is rood, aan de punt meer oranje, ook de oogen zijn rood evenals de sterke pooten, waarvan het rood dan veel helderder is.

Deze vogels houden hun verblijf ook in onze lage weiden, waar zij azen op al wat leeft en wemelt tusschen het gras en in de modder van poel en plas. In den herfst kan men ze in troepen van honderden op onze schorren zien zitten, een wolk van vogels vormende, als men ze opjaagt. In de tweede helft van April, dus later dan de kievit, gaan ze nestelen. Het nest bestaat uit een eenvoudige uitholling in den grond, dikwijls slechts zeer spaarzaam met strootjes gevoerd. Behalve in de wei, vindt men het nest niet zelden op bouwland, zelfs in een tronk en mijn broer vond eens twee eieren in een knotwilg (kopboom).

De scholeksters maakten op ons den indruk van wijsgeerige dreamers te zijn. Vooral na den middag zagen we ze langen tijd op dezelfde plaats zitten, den kop in de schouders gedoken. een karakteristieke houding voor dezen vogel. 's Avonds en 's nachts hoorden we ze meer in de weer; hun schelgeluid klinkt ver in het rond. Geen vogel zagen we meer zelfverloochening aan den dag leggen, als we zijn nest zochten, dan de scholekster. Waakzaam als hij is, was hij allang in gedoken houding van zijn nest weggelopen, als we hem zagen. En als we hem dan in 't oog kregen, we zouden gezworen hebben, dat hij daar op zijn nest zat, nu goed zichtbaar, dan weer bijna in 't gras verscholen. Bij onze nadering natuurlijk weer op dezelfde heimelijke manier er vandoor. Waren we het leest te slim af, en vonden we het nest werkelijk, dan zagen we man en vrouw een eind verder heel gemoedereerd in den plas ploeteren, alsof ze in de heele wei niets hadden, dat hun ook maar iets aanging. Doch als we lang moesten zoeken, dan zagen we nu hier, dan daar in de

Foto J. Vijverberg.

NEST MET EIEN VAN DE SCHOLEKSTER.

nabijheid een zwarten kop boven het gras uitsteken. Die schijnbare nonchalance of kalmte was echter verdwenen, als de eieren bebroed waren. Dan vlogen de vogels ons luid schreeuwend om de ooren, zoodat we vaak den zucht van den vleugelslag in het gezicht voelden.

Nergens heb ik deze vogels minder schuw gezien dan al weer bij meergenoemde eendenkooi. Daar gaat het er zoowaar wel wat op lijken, of ze huisdieren willen worden. Daar zag ik een nest, op tien schreden afstands van den ingang der kooi en twee passen van het pad af, waarlangs de kooiker naar zijn kippen ging. En gevallen, aan dit grenzende, zag ik verrassend veel.

Waar de man bang is voor zijn kluiten, daar ziet hij de scholekster elk jaar talrijker worden, zoodat daarvoor geen maatregelen genomen behoeven te worden.

Vóór 't laatste vogelseizoen zou ik naar eigen ervaring gezegd hebben, dat de scholekster als regel 2 of 3 eieren legt (in één „rand“). Dit lezen we ook in Brehm. Ik heb echter nu zooveel nesten met 4 eieren gezien, dat ik niet meer van regel durf spreken.

De eieren zijn zoo groot als een middelmatig kippenei, geelachtig gekleurd en geteekend met donkere spikkels, streepjes of grillige krulletjes. 't Zijn mooie eieren, die best smaken.

Ligt het nest in mest of stroo, dan is de kans groot, dat men ze rakelings passeert, zonder ze te zien.

Eigenlijke trekvogels zijn de scholeksters niet. Waar ze open water vinden ziet men ze den heelen winter aan onze kusten, ook aan die der eilanden.

J VIJVERBERG.

VAN DE ZWITSERSCHE MEREN.

I.

INDRUKKEN uit Zwitserland! Wie heeft ze niet en niet op zijn eigen wijze? Er is misschien geen plekje op den aardbodem, dat zoozeer en toch in betrekkelijk zoo korten tijd bereisd is geworden als het Zwitsersche bergland, ongeacht welk deel van dit bergland het betreft. En men mag enigermate met voldoening constateeren, dat het hier meer betreft dan een gril van fashion of mode alleen, dat het hier inderdaad is een zoeken naar het genot van de schoone natuur zonder meer. Want ware het bereizen van Zwitserland slechts een modegril, die gril zou reeds lang uit gehad hebben. Zeker, in de latere jaren gaan er velen naar het hooge Noorden, reizen er ook velen door naar Italië of naar Tirol, maar de groote trek blijft toch altijd nog naar Zwitserland, zulks niet alleen voor ons land, maar ook voor vele andere landen. En even gemengd als er zodoende het gezelschap is, zullen ook de gewaarwordingen zijn, die een ieder van daar mede terugbrengt, de gewaarwordingen, die natuurlijk zoo nauw en zoo voor alles samenhangen met de indrukken, welke men er toevalligerwijze ondervindt, en de motieven, welke tot het gaan naar Zwitserland aanspoorden. In dit opzicht is er een scherp te onderscheiden doel te erkennen tusschen de twee sterkst vertegenwoordigde categorieën der reizigers, welke men in Zwitserland aantreft, tusschen de werkelijke touristen, die reizen om te reizen alleen en om het land zoo goed mogelijk te zien, en tusschen degenen, die hunne vakantie in deze schoone natuur willen doorbrengen om er te midden van de natuur ook werkelijk vacantiërust te genieten.

Men kan Zwitserland van zeer verschillende kanten bezien, zelfs al neemt men het uitsluitend geografisch en al laat men alle verdere sociale of economische overwegingen, die misschien anders zouden kunnen gelden, ter zijde. Want voor hem, die Zwitserland kent, is er meer dan een Zwitserland, zijn er zelfs eindeloos vele. Men heeft het Zwitserland der steden, dat even afwisselend is als er onderscheid te vinden is in het karakter van Bern of van Genève, van Zürich of van Lausanne. Men heeft het Zwitserland der merkwaardige punten; merkwaardige punten, die een ieder kent en die dus ieder ongelukkige, die na hem komt, ook noodzakelijkerwijze moet bezoeken, geheel ter zijde gelaten de vraag of er iets schoons te genieten valt, en of dit eventueel schoone niet zoodanig geëxploiteerd wordt, dat het beslist leelijk is; van die merkwaardige punten, die het reizen door Zwitserland bijna tot cene ellende maken, welker eigenaardige sensatie van veel zien, alleen genietbaar is voor Amerikaansche en misschien ook voor Engelsche touristen. Men heeft het Zwitserland der hooge bergen, dat grootsch is en majestieus in zijne betrekkelijke verlatenheid, dat spot met alle kleine menschelijke pogingen om het ongevaarlijk te benaderen, en dat toch dikwijls en het meest onverwacht aan de roekeloos tartende menschheid toont, welke zijn kracht is en welke macht daarvan uitgaat. Men heeft het Zwitserland der gevaarlijke bergbanen, welker aanleg

Foto J. Vijverberg. BROEDENDE SCHOLEKSTER.

schiedboeken. Men heeft het Zwitserland der werkelijke rust, waar alles nog is natuur en eenvoud, maar dit Zwitserland wordt met het jaar kleiner en zal waarschijnlijk wel eens geheel en al verdwenen zijn.

Men heeft ten slotte het Zwitserland der Meren. En misschien is dit het beste ook daarom, wijl het het meest karakteristieke, het meest op zichzelf staand Zwitserland is, dat men zich denken kan. Dit Zwitserland, goed beschouwd en in zijn eigen omgeving gezien, is geheel iets bijzonders gelijk ook de kleur van zijne wateren al bijzonder is. Het is hier een niet sterk sprekende overgang, zich uitende in tinten en in kleuren van het meer nuchtere Noorden naar het zoo romantische en poëtische Zuiden; het is hier eene assimilatie als het ware van twee verschillende elementen, die in rustige rust aan elkander de hand geven. Maar het is in dit Zwitserland ook eene aaneenschakeling van om zoo te zeggen bijzondere persoonlijkheden, want elk der ruim twintig groote en kleine meren, die Zwitserland telt, heeft een eigen en sprekend karakter, een eigen omgeving en een eigen geschiedenis. Elk meer is anders, en moet gezien worden in zijn eigen kleed.

Wanneer men vanuit Holland langs den Rijn met z'n reeks van bekende punten gekomen is tot Frankfurt, en dan via het onovertroffen Heidelberg langs de Scharzwaldbahn gegaan is naar Schaffhausen; wanneer men daar plichtmatig de water-vallen heeft bewonderd en erkend heeft, dat de natuur toch grootsche dingen kan tot stand brengen; wanneer men die water-vallen genoten heeft onder een kopje koffie en de tonen der muziek, die het Grand Hotel Bellevue 's avonds in zijn goed ingerichten hall schenkt, dan is het een klein eindje maar om naar Zürich te komen en daar het eigenlijk Zwitserland te betreden. Wat men in die korte Strecke voor Zürich geniet, moet men eigenlijk niet als Zwitserland beschouwen, omdat het volkomen karakterloos is en eigenlijk evengoed in Holland of in Hongarije zou kunnen liggen en alleen eenige aantrekkingskracht heeft, wanneer men weet, dat daar achter dat eentonige landschap heel in de verte de burch van Säkingen gelegen is, waar de Trompeter van Von Scheffel's schepping moet hebben geleefd. Maar in Zürich ziet men voor het eerst de bergen en ook de sneeuwbergen; d.w.z. men ziet ze, wanneer het deze bergen noodzakelijk voorkomt zich te laten zien. Is dit echter het geval dan heeft men over het Züricher meer heen een der mooiste gezichten, die geheel Zwitserland biedt. Zürich zelf is eene fraaie stad, wijd uiteengebouwd, met ruime en mooie straten, met vele gebouwen, met een quai langs het meer in verschillende gedeelten, die terecht beroemd is door geheel Europa en aan de stad een bijzonder typisch voorkomen schenkt, welk voorkomen door de imposante Tunhalle nog wordt verhoogd; maar zonder zijn sneeuwbergen geheel op den achtergrond van het meer boven Wangen uit zou Zürich niets zijn. De sneeuwbergen geven aan de stad haar karakter, en vanaf het oogenblik dat men de breede en lange Bahnhofstrasse is doorgestaan, en het eerst een blik heeft geworpen op deze keten, laten zij den bezoeker niet meer los en grijpen ze zelfs de bewoners der stad aan, die anders in den praktischen dagelijkschen arbeid van handel en industrie, waaraan Zürich zoo rijk is, wel andere bezigheden te zoeken hebben. En niet alleen aan Zürich zelf maar ook aan het meer, dat zich eerst in langwerpigen vorm voor de stad en daarna met een groote bocht als het ware loodrecht op het eerste deel uitstrekt, geven zij karakter en geven zij schoonheid.

Overigens is het meer van Zürich niet wat men noemt imposant. Integendeel, de tal van kleine plaatsjes, die men aandoet, bij de aardige rondvaart over dit meer, Rüslikon, Thalwill, Wädenswill, Lachen, Herrliberg, zijn alle schilderachtig gelegen en genieten alle in de zon eene heerlijke landelijke rust te midden van vooruitstekende grasvelden, en eenvoudige omgeving, maar die rust is ook de voornaamste indruk, welken men krijgt. Het meer van Zürich is voor alles liefelijk en rustig, zijne omgeving is lachend en vriendelijk, maar slechts aan het uiterste uiteinde wanneer men komt aan den voet van den Etzel, van

somwijlen een sport gelijk wordt steeds meer er naar streeft technische moeilijkheden zoo gedurfd mogelijk te overwinnen en meer schijnt te vragen naar het sensatiewekkend kunststuk dan naar het werkelijk te genieten geven van het beste der natuur, laat staan dus dit beste te eerbiedigen. Men heeft het Zwitserland der groote hotels, waar men een „train de vie“ kan genieten als in de meest mondaine oorden der wereld en waar men zich geen enkel gemak en geen enkele luxe behoeft te ontzeggen, zelfs dan niet, wanneer het verdere oord eenzaam en verlaten is. Men heeft het Zwitserland der historie, dat meer romantisch dan wereldschokkend belangwekkend is, en dat voor den buitenlander meer spreekt uit roman of opera dan uit de ge-

Zwitserland der werkelijke rust, waar alles nog is natuur en eenvoud, maar dit Zwitserland wordt met het jaar kleiner en zal waarschijnlijk wel eens geheel en al verdwenen zijn.

Men heeft ten slotte het Zwitserland der Meren. En misschien is dit het beste ook daarom, wijl het het meest karakteristieke, het meest op zichzelf staand Zwitserland is, dat men zich denken kan. Dit Zwitserland, goed beschouwd en in zijn eigen omgeving gezien, is geheel iets bijzonders gelijk ook de kleur van zijne wateren al bijzonder is. Het is hier een niet sterk sprekende overgang, zich uitende in tinten en in kleuren van het meer nuchtere Noorden naar het zoo romantische en poëtische Zuiden; het is hier eene assimilatie als het ware van twee verschillende elementen, die in rustige rust aan elkander de hand geven. Maar het is in dit Zwitserland ook eene aaneenschakeling van om zoo te zeggen bijzondere persoonlijkheden, want elk der ruim twintig groote en kleine meren, die Zwitserland telt, heeft een eigen en sprekend karakter, een eigen omgeving en een eigen geschiedenis. Elk meer is anders, en moet gezien worden in zijn eigen kleed.

Wanneer men vanuit Holland langs den Rijn met z'n reeks van bekende punten gekomen is tot Frankfurt, en dan via het onovertroffen Heidelberg langs de Scharzwaldbahn gegaan is naar Schaffhausen; wanneer men daar plichtmatig de water-vallen heeft bewonderd en erkend heeft, dat de natuur toch grootsche dingen kan tot stand brengen; wanneer men die water-vallen genoten heeft onder een kopje koffie en de tonen der muziek, die het Grand Hotel Bellevue 's avonds in zijn goed ingerichten hall schenkt, dan is het een klein eindje maar om naar Zürich te komen en daar het eigenlijk Zwitserland te betreden. Wat men in die korte Strecke voor Zürich geniet, moet men eigenlijk niet als Zwitserland beschouwen, omdat het volkomen karakterloos is en eigenlijk evengoed in Holland of in Hongarije zou kunnen liggen en alleen eenige aantrekkingskracht heeft, wanneer men weet, dat daar achter dat eentonige landschap heel in de verte de burch van Säkingen gelegen is, waar de Trompeter van Von Scheffel's schepping moet hebben geleefd. Maar in Zürich ziet men voor het eerst de bergen en ook de sneeuwbergen; d.w.z. men ziet ze, wanneer het deze bergen noodzakelijk voorkomt zich te laten zien. Is dit echter het geval dan heeft men over het Züricher meer heen een der mooiste gezichten, die geheel Zwitserland biedt. Zürich zelf is eene fraaie stad, wijd uiteengebouwd, met ruime en mooie straten, met vele gebouwen, met een quai langs het meer in verschillende gedeelten, die terecht beroemd is door geheel Europa en aan de stad een bijzonder typisch voorkomen schenkt, welk voorkomen door de imposante Tunhalle nog wordt verhoogd; maar zonder zijn sneeuwbergen geheel op den achtergrond van het meer boven Wangen uit zou Zürich niets zijn. De sneeuwbergen geven aan de stad haar karakter, en vanaf het oogenblik dat men de breede en lange Bahnhofstrasse is doorgestaan, en het eerst een blik heeft geworpen op deze keten, laten zij den bezoeker niet meer los en grijpen ze zelfs de bewoners der stad aan, die anders in den praktischen dagelijkschen arbeid van handel en industrie, waaraan Zürich zoo rijk is, wel andere bezigheden te zoeken hebben. En niet alleen aan Zürich zelf maar ook aan het meer, dat zich eerst in langwerpigen vorm voor de stad en daarna met een groote bocht als het ware loodrecht op het eerste deel uitstrekt, geven zij karakter en geven zij schoonheid.

Overigens is het meer van Zürich niet wat men noemt imposant. Integendeel, de tal van kleine plaatsjes, die men aandoet, bij de aardige rondvaart over dit meer, Rüslikon, Thalwill, Wädenswill, Lachen, Herrliberg, zijn alle schilderachtig gelegen en genieten alle in de zon eene heerlijke landelijke rust te midden van vooruitstekende grasvelden, en eenvoudige omgeving, maar die rust is ook de voornaamste indruk, welken men krijgt. Het meer van Zürich is voor alles liefelijk en rustig, zijne omgeving is lachend en vriendelijk, maar slechts aan het uiterste uiteinde wanneer men komt aan den voet van den Etzel, van

waaruit de eerste groote bergtoeren naar het achterliggende landschap beginnen, gevoelt men iets van het imposante, hetwelk toch het overheersende kenmerk is van de Zwitsersche natuur. Een rondvaart over het Züricher meer en vooral de terugkomst in Zürich zelf is een genot voor het oog, geeft een gevoel van behaaglijke kalmte, maar meer dan een vriendelijken indruk laat ze niet achter. En onwillekeurig maakt men eene vergelijking met de Bodensee, die nu eenmaal als het meer, dat door vier rijken begrensd wordt, eene zekere vermaardheid heeft, maar dat overigens niet overdreven belangwekkend is en ook eigenlijk niet uitnodigt tot een langer oponthoud. Voor diegenen, die werkelijk een paar weken willen uitrusten en nieuwe krachten opdoen voor den dagelijkschen arbeid, lijkt een verblijf in een dier vriendelijke oorden aan het Züricher meer een lichamelijke en geestelijke weldaad, een werkelijk ideaal genoegen. In karakter zouden wij meenen, dat de Zugersee zich het best bij deze twee meren aansluit, in elk geval meer dan de Brienser en de Thunersee.

Van Zürich naar Luzern gaande heeft men op de Zugersee een bijzonder mooi gezicht, en een gezicht, dat dit meer feitelijk meer van zijn besten kant toont; van Luzern met de bekende Brunnu-bahn gaande naar Interlaken, maakt men den overtocht over de Briensersee eveneens op de meest voordeelige wijze. De Briensersee is klein vergeleken bij andere meren en is arm aan belangwekkende punten, maar recht achter haar strekt zich als een grootsch monument de steile rots van den Rothhorn uit, die ook wel reeds door een Zahnradbahn is doorploegd geworden, maar die in zijn geheel daar toch staat als een imposant monument der natuur, waarvan men de innerlijke kracht geniet zolang men op dit meer vaart. Onmiddellijk aan de Briensersee sluit zich het Thunermeer aan, rustig en vooral romantisch in zijne schilderachtige omgeving, schilderachtig wel het meest door het kleine en karakteristieke Thun, hetwelk het aan een der uiteinden begrenst. En te midden van die beide meren, zijne ligging verradende reeds door die samenvatting van zijn naam, ligt daar het wereldsche Interlaken, dat eigenlijk niets anders is dan eene samenvatting van eene rij groote comfortable hotels, welker aanschakeling aan beide zijden van het mooie Kurhaus meer dan een tentoonstelling van hotel- en reiswezen, een indruk kan geven van wat het tegenwoordig vernuft op dit gebied van modern comfort heeft tot stand gebracht. En alle die hotels, zij keeren hun gezicht naar de Jungfrau, die met Interlaken ten nauwste verbonden is en die aan Interlaken zijn naam heeft gegeven naar buiten en zijn aantrekkingskracht naar binnen geeft. Voor deze aantrekkingskracht moet zelfs wijken de attractie, die de schoone omstreken brengen, van welke omstreken zeker het lief gelegen Lauterbrunnen in het dal van de Staubbach een der mooiste punten is. Er gaat ook van dit vriendelijke dal een heerlijke rust uit; rust die doet verlangen om er een poos te wonen.

Aan het Thuner meer geeft behalve het liefelijke Thun zelf nog iets anders eene groote attractie, en dit is het prachtige St. Beatenberg, prachtig reeds door de legende die aan zijne vestiging ten gronde ligt.

Eene Zwitsersche van geboorte, thans in Holland woonachtig als de echtgenoot van een bekend staatsman, heeft van deze legende en van de plaats, die haar geboorteplaats is, eenmaal

verhaald, en wat zij daarvan zeide, mag hier naverteld worden.

De legende vertelt niet, hoe de blonde jongeling uit het noorden er toe gekomen was, zijne hooge positie in Engeland — hij was uit een voornaam adellijk geslacht gesproten — vaarwel te zeggen, welke redenen hem dreven afscheid te nemen van de wereld en een zelfverloochenend kluizenaar te worden; en eindelijk hoe hij den weg had gevonden naar deze nog onbekende ruwe en wilde gewesten. Zwitserland bestond toen nog niet als Staat, zelfs niet als naam; het St. Beatenberg van toen bestond slechts uit eenige verspreide herdershutjes; van christendom en beschaving hadden de menschen nog geen begrip; zij leefden van de opbrengst van hunne kudden en van visscherij; landbouw kenden zij nog niet, zij waren tevreden met hetgeen moeder aarde deed groeien, maar zij wisten niet hoe zij de karige stukjes bebouwbaar land moesten bewerken en vruchtbaar maken. De heilige Beatus bracht voor het ruwe herdersvolkje licht in den donkeren nacht van onwetendheid, geluk en vreugde in de armoedige hutjes. Hij leerde hun niet alleen de religie en goedheid, hij zorgde niet alleen voor hun ziel, hij was tevens hun leermeester en dokter. Hij leerde hun akkerbouw, betere huizen bouwen, verstandiger voor zichzelf en hun kinderen zorgen, in één woord, hij bracht ze op de eerste treden der beschaving. Onvermoeid zorgde hij voor het herdersvolkje, dat hij lief had; en was de nacht nog zoo donker en onveilig, woei de storm nog zoo onstuimig, St. Beatus bewandelde de moeilijke bergpaden, zijne sterke bergstok in de hand, het kruisbeeld in de andere en bracht troost en hulp waar die noodig waren. Zijn rijkdom besteedde hij ter leniging van de nood zijner medemenschen, zijne kennis en vooral zijn van menschenliefde gloeiend hart, stelde hij in dienst van allen, die hij helpen kon. Voor zichzelf had hij weinig behoeften; het meer gaf hem visch, het stukje land naast zijn grot het noodige koren en groenten; den tijd dien hij, na zijn liefdewerk, overhield bracht hij door in vroom gebed. Toen hij op hoogen leeftijd stierf, werd hij ook in zijn grot begraven; het herdersvolkje droeg hem een warm hart toe en gedacht zijner in dankbaarheid. Geen wonder dus, dat later een kapel op zijne grafstede werd opgericht, die lange jaren als pelgrimsoord bezocht werd.

Toen echter, in de zestiende eeuw, het canton Bern — waartoe Beatenburg hoorde en thans nog hoort — tot het Protestantisme overging, en de hervormers zoo bang waren voor alles wat op heilige aanbidding leek, werd de kapel gesloopt en de grot met het graf dichtgemetseld. Voor een twintigtal jaren echter, werd de ingang vrijgemaakt en St. Beatus kwam weer in eere. Zelfs werd de grot zoo ingericht zooals zij vermoedelijk er uit zag ten tijde van den kluizenaar.

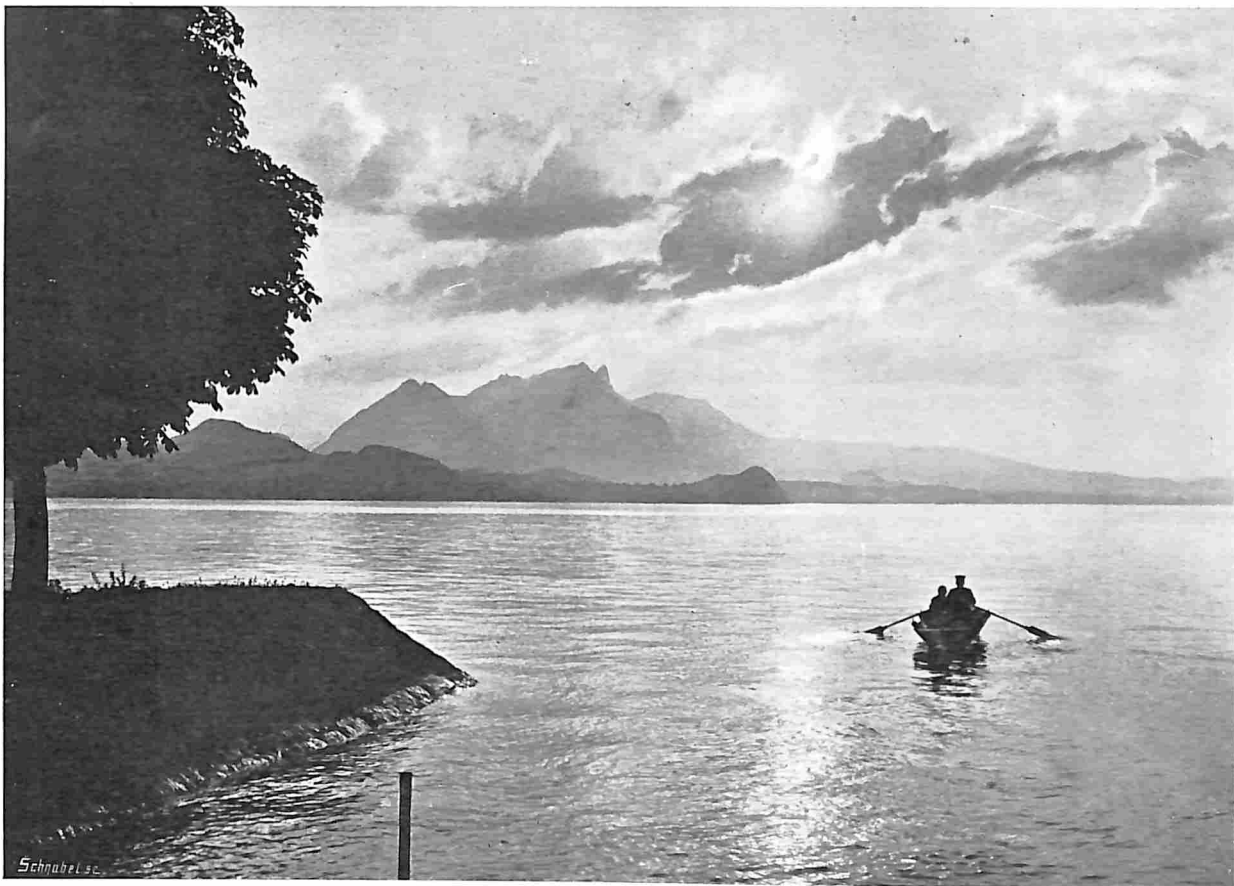
Rechts van de grot, van uit de wijde spleet in de rots, springt onstuimig een bergstroom, de Peatusbach. Deze natuurlijke opening is voor een tiental jaren ruimer gemaakt en, als het water niet te hoog is, zooals b.v. in het voorjaar, wanneer het ijs op de gletschers begint te smelten, kan men — steeds langs den stroom opwaarts — zoover naar binnen dringen, dat men gemakkelijk een uur lang in deze onderaardsche gang, waar het water zich baan breekt, wandelen kan. Hoewel de gangen en grotten thans electrisch verlicht zijn, neemt de gids een lantaarn mede, want mocht door een of andere oorzaak het licht uitgaan, dan zou de duisternis volkomen en de terugweg niet te vinden zijn, terwijl men gevaar zou loopen in het ruischende water te vallen.

Deze beide grotten, de kluis van St. Beatenberg en de onderaardsche gang — de watergrot, zooals men deze aanduidt —, gevormd door den Beatusbach, worden ook door de vele vreemdelingen, die elken zomer St. Beatenberg komen genieten, druk bezocht.

Want, St. Beatenberg is veel veranderd sedert den tijd van zijn vromen heilige en hij zou zijne oogen niet gelooven wanneer hij thans het mooie welvarende dorp zag op de plaatsen waarde armoedige hutten zijner herders eens stonden.

Dat zijn indrukken omtrent enkele der meer verspreide meren van Zwitserland; een volgend maal over twee zijner grootste meren, die elk zoo geheel op zich zelf staan en ook elk een eigen geheel vormen, dat even verschillend is als de meren verschillend zijn.

H. V. D. MANDERE.

AVONDSCHMERING OP HET THUNERMEER.